

Region Świętokrzyski to obszar niezwykle cenny przyrodniczo, region posiadający miejscami dziewiczą, nieskażoną działalnością człowieka naturę. Obszary prawnie chronione zajmują tu ponad 60% powierzchni ogólnej całego województwa a lesistość wynosi 27,8%. Najcenniejsze tereny chroni jeden z najstarszych w Polsce Świętokrzyski Park Narodowy oraz Zespół Świętokrzyskich i Poniżniańskich Parków Krajobrazowych. Ponadto znajduje się tu 70 rezerwatów przyrody oraz 647 pomników przyrody.

Świętokrzyski Park Narodowy. Powstał jako drugi w Polsce w roku 1950 i zajmuje powierzchnię 7626,45 ha. Położony jest w centralnej części Gór Świętokrzyskich i chroni głównie Pasma Łysogórskie oraz część Klonowskiego wraz z oddzielającymi je od siebie dolinami.

Najcenniejsze obszary Świętokrzyskiego Parku Narodowego dodatkowo objęte są ochroną ścisłą. Należą do nich: „Chełmowa Góra”, „Święty Krzyż”, „Łysica”, „Czarny Las” i „Mokry Bór”. Ponadto w Parku odnotowano ok. 340 gatunków

Legenda o powstaniu nazwy Gór Świętokrzyskich: około 1000 lat temu, na zaproszenie króla Bolesława Chrobrego do Polski przybył węgierski król Emeryk. W daleką podróż zabral mające go chronić od złego relikwie Krzyża Świętego, które otrzymał od swojego ojca króla Stefana (później św. Stefana) By uczcić przybycie Emeryka urządzono wspaniałe polowanie. W jego trakcie król Emeryk spostrzegł wielkiego jelenia, który uciekając zaplątał swe rozłożyste rogi w zaroślach. I już szczęśliwy Emeryk wyciągał strzałę i napinał łuk wycelowany w zwierzyne, gdy nagle jeleni odwrócił łeb a król Emeryk ujrzał otoczony blaskiem krzyż między porożem. Emeryk uklęknął, złożył ręce do modlitwy i uznając to zdarzenie jako znak od Boga przysiągł zbudować tu klasztor, a w nim zostawić przywiezione ze sobą relikwie Krzyża Świętego. Obietnicy dotrzymał. Na szczycie Łysicy zbudowano piękny klasztor, w którym do dziś dnia przechowywane są święte relikwie a otaczające go góry zyskało miano Świętokrzyskich.

porostów, 190 gatunków mszaków i ponad 1000 gatunków roślin naczyniowych. Występuje tu 35 gatunków drzew i około 4000 gatunków zwierząt. Większość parku zajmują lasy głównie z udziałem jodły i buka.

Rezerwat „Góra Chełmowa” (351 m n.p.m.) – stanowi izolowany kompleks leśny położony na północny wschód od głównego Pasma Łysogór, w Paśmie Pokrzywiańskim przy ujściu rzeki Słupianki do Pokrzywianki. Mimo stosunkowo niewielkiej wysokości i powierzchni uważany jest za jeden z najcenniejszych przyrodniczo obszarów Świętokrzyskiego Parku Narodowego. A to za sprawą modrzewia polskiego, którego centrum występowania w Polsce obejmuje region Gór Świętokrzyskich. Góra Chełmowa pozwala na poznanie i obserwację wielu gatunków roślin i zwierząt. Niezwykłą osobliwością są występujące na górze wielkie kopce mrówek. Stwierdzono ich tu około 500. Na Górze Chełmową roztacza się przepiękny widok z platformy na Świętym Krzyżu.

Świętokrzyski Park Narodowy jest rok rocznie celem wycieczek ok. 200 tys. turystów. Większość z nich swe kroki kieruje na Święty Krzyż, gdzie prócz platformy widokowej usytuowanej ponad największym świętokrzyskim gołoborzem, zwiedzić również można Wystawę Świętokrzyskiego Parku Narodowego oraz widoczny z daleka klasztor pobenedyktynski, w którym przechowywane są relikwie Drzewa Krzyża Świętego. Drugim najczęściej odwiedzanym w Parku miejscem jest najwyższy szczyt Gór Świętokrzyskich „Łysica” (612 m. n.p.m.). Wiedzie na nią ze Świętej Katarzyny odcinek głównego czerwonego szlaku turystycznego im. Edmunda Masalskiego.

Wystawa Świętokrzyskiego Parku Narodowego
Święty Krzyż 1, 26-004 Bieliny, gmina Nowa Słupia
tel. 041 317 70 87
czynne: IV-X codziennie w godz. 9.00-18.00,
XI-III codziennie w godz. 9.00-15.00

Dyrekcja i Ośrodek Edukacyjny ŚPN
ul. Suchedniowska 4, 26-010 Bodzentyń
tel. 041 311 51 06
www.swietokrzyskipn.org.pl

Świętokrzyskie i Nadnidziańskie Parki Krajobrazowe. W skład Zespołu Świętokrzyskich i Nadnidziańskich Parków Krajobrazowych wchodzi 8 parków krajobrazowych zajmujących łącznie 119.711 ha powierzchni (z otulinami - 251 997 ha). Położone są one w obrębie dwóch krain geograficznych: Gór Świętokrzyskich i Niecki Nidziańskiej, a każdy z parków charakteryzuje się specyficznymi walorami krajobrazowymi, przyrodniczymi, historycznymi i kulturowymi. Specjalnie dla turystów przez obszar każdego z parków poprowadzone są ścieżki dydaktyczne oraz wytyczone piesze szlaki turystyczne.

Zarząd Świętokrzyskich i Nadnidziańskich Parków Krajobrazowych
ul. Łódzka 244, 25-655 Kielce,
tel./fax. 041 345 58 80
www.pk.kielce.pl

Oddział
Krzyżanowice Średnie 14, 28-400 Pińczów
tel./fax. 041 357 17 11

Cisowsko-Orłowski Park Krajobrazowy – Potęga Przyrody. Obejmuje fragment Pasma Orłowskiego, Pasma Ocieskiego i Cisowskiego oraz Wzgórza Bardziańskie o łącznej powierzchni 20 707 ha. Jego największym walorem jest przyroda a szczególnie szata roślinna z lasami (wyróżniono tu większość nizinnych typów siedliskowych od boru suchego do olsu). Ponadto na szczególną uwagę zasługują zespoły roślinności torfowiskowej chronione w rezerwach „Białe Ługi” i „Słopiec”. Charakter puszczański zachował rezerwat „Zamczysko” chroniący mieszany las bukowy oraz rezerwat „Cisów” z blisko 200-letnimi drzewostanami jodłowo-bukowo-dębowymi.

Pod względem zróżnicowania roślinności oraz bogactwa flory teren Cisowsko-Orłowski Park Krajobrazowy należy do najciekawszych w Krainie Świętokrzyskiej i przewyższa w tym zakresie nawet Świętokrzyski Park Narodowy. Występują tu 54 gatunki roślin objętych ochroną prawną, w tym 44 gatunki podlegające ochronie ścisłej, z których na szczególną uwagę zasługują: wierzba borówkolista, pełnik europejski, rosiczki i liczne storczyki.

Punkt Informacji Turystycznej w Daleszycach
Plac Staszica 6, 26-021 Daleszyce
tel. 041 307 26 44, pn.-pt. 8.00-16.00
www.bialelugi.pl

Jeleniowski Park Krajobrazowy – Gołoborza na Stokach. Park obejmuje Pasma Jeleniowskie oraz doliny rzek Dobruchny i Pokrzywianki o łącznej powierzchni 4295 ha. Około 2/3 jego obszaru porastają lasy, z których większość stanowi las górski i las górski mieszany (głównie w zespole buczyny karpackiej). Nieco odrębny charakter reprezentuje flora porastająca zbocza wąwozów z wychodniami skał dewońskich w okolicach wsi Grzegorzowice i Skała. Występują tu naturalne murawy i zarośla kserotermiczne z szeregiem roślin kserotermicznych jak np. rojnik pospolity, aster gawędka, dzwonek syberyjski, kocanki piaskowe i wiele innych. Podobne zespoły roślinności kserotermicznej występują na obszarach krasowych w okolicach Łagowa i Piotrowa.

Pasma Jeleniowskie jest drugim obok Łysogór pasmem Gór Świętokrzyskich o charakterystyce typowo górskiej. Jego osobliwością geologiczną są rumowiska skalne zwane gołoborzami widoczne na stokach Góry Jeleniowskiej i Szczytnicka i chronione za pomocą rezerwatów.

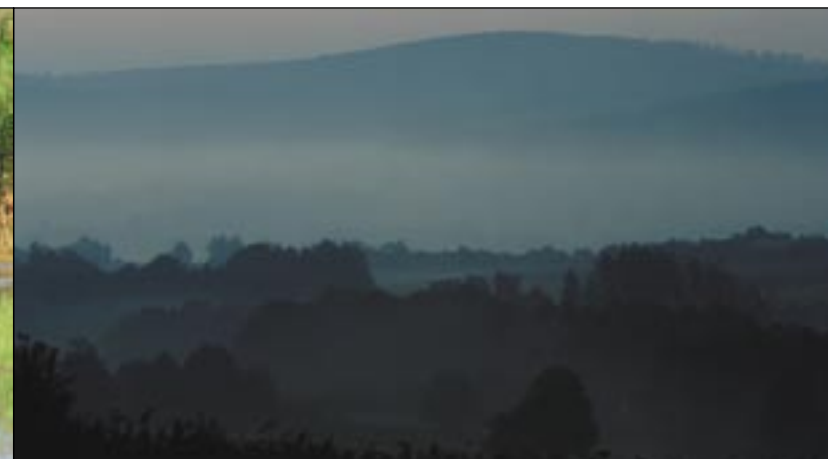
Sieradowicki Park Krajobrazowy – Wielka Historia. Położony między doliną rzeki Kamiennej a Doliną Bodzentyńską Park o powierzchni 12 106 ha obejmuje Płaskowyż Suchedniowski i północną część Gór Świętokrzyskich. Przeważają w nim lasy mieszane z udziałem jodły i modrzewia. Swoją ostoję mają tu łosie i jelenie. Często spotkać można dziki i sarny a w czystych wodach występują raki i pstrągi. Tereny najcenniejsze chronią rezerваты takie jak: „Kamień Michniowski”, „Wykus” i „Góra Sieradowska”.

Sieradowicki Park Krajobrazowy słynie z walorów historycznych. Lasy Siekierzyńskie dawały schronienie powstańcom styczniowym i partyzantom w czasie II wojny światowej. Wiele miejsc przypomina o dawnych wydarzeniach. Jednym z najbardziej znanych jest Wykus - uroczysko leśne, miejsce gdzie obozował i walczył mjr Jan Piwnik - „Ponury”, dowódca zgrupowań partyzanckich AK w latach II wojny światowej. Na Wykusie przebywał też mjr Henryk Dobrzański - „Hubal” i walczyły oddziały AL. Nieopodal znajduje się polana, na której obozowali powstańcy styczniowi z 1863 r. pod dowództwem gen. Mariana Langiewicza.

Suchedniowsko-Oblęgarski Park Krajobrazowy – Puszcza i Zabytki Techniki. Złożony z dwóch obszarów Park: zachodniego obejmującego Pasma Oblęgarskie i wschodniego obejmującego Płaskowyż Suchedniowski – zajmuje 21 407 ha powierzchni. Obszar Parku jest ważnym regionalnym węzłem hydrograficznym i terenem źródłiskowym rzek: Krasnej, Bobrzy i Kamionki. W występujących tu rezerwach zobaczyć można pradawną Puszcę Świętokrzyską („Świnia Góra”), wspaniałe okazy modrzewia polskiego („Dalejów”), wąwozy lessowe („Barania Góra”), wychodnie i odsłonięcia piaskowca dolnotriasowego („Perzowa Góra” i „Kręgi Krzemienne”). Wyjątkowy jest również rezerwat przyrody „Górna Krasna” z rzadkimi i chronionymi gatunkami zwierząt głównie ptaków.

Czaple - Nadnidziański Park Krajobrazowy, fot. Anna Drzewiecka

Widok na Pasma Jeleniowskie, fot. Paweł Pierściński

Czosnek niedźwiedzi, fot. Paweł Pierściński

Gołoborza na grórze Szytaniaku, fot. Paweł Pierściński

Milek wiosenny, fot. Anna Drzewiecka

Największą wartością Suchedniowsko-Orłowińskiego Parku Krajobrazowego są lasy, które zajmują 90,8% powierzchni parku. Obok wartości przyrodniczych Park prezentuje także walory kulturowe. Na jego terenie znajdują się unikatowe zabytki techniki związane z górnictwem i metalurgią rud żelaza oraz metali nieżelaznych. Do najciekawszych należą m.in. ruiny zakładów wielkopiecowych w Samsonowie i Bobrzy oraz pozostałości pieca w Kuźniakach.

Chęcińsko-Kielecki Park Krajobrazowy – Raj dla Geologów.
Najmłodszy z parków krajobrazowych położony w południowo - zachodniej części Gór Świętokrzyskich, pomiędzy rzekami Łośną (Wierną Rzeką) i Bobrzą zajmuje 20 505 ha powierzchni. Najcenniejsze obszary Parku objęte ochroną w formie rezerwatów przyrody są to: „Jaskinia Raj”, „Biesak - Białogon”, „Chelosiowa Jama”, „Moczydło”, „Góra Rzepka”, „Góra Zelejowa”, „Góra Miedzianka”, „Wolica”, „Góra Żakowa”, „Milechowy”, „Karczówka”. Obok wartości geologicznych na obszarze Parku spotykamy ogromne bogactwo szaty roślinnej, potwierdzone obecnością ponad 1000 gatunków roślin (blisko 50 % flory krajowej). Ochronie prawnej podlega 78 gatunków, w tym 68 to gatunki objęte ochroną ścisłą.

Kaplica św. Rozalii na Górze Perzowej, fot. Anna Drzewiecka

Obszar objęty ochroną w przeszłości podlegał intensywnej eksploatacji surowców skalnych co w znacznym stopniu przyczyniło się do odsłonięcia wyjątkowych walorów przyrody nieożywionej. W całej Europie nie ma drugiego takiego miejsca, gdzie na niewielkim terenie występowałyby na powierzchni skały niemal wszystkich okresów geologicznych, od kambru (paleozoik) po holocen (kenozoik). Pozwala to na prześledzenie dziejów Ziemi na przestrzeni ostatnich 550 mln lat. Nic dziwnego, że park nazywany jest „rajem” dla geologów.

Nadnidziański Park Krajobrazowy – Meandry Nidy w gipsowej krainie.
Obejmuje środkowy i dolny fragment Doliny Nidy, Nieckę Solecką i północno - zachodnią część Garbu Pińczowskiego o powierzchni 23 164 ha. Niezwykle bogactwo form przyrody żywej i nieożywionej (zwłaszcza występowanie serii gipsowej, tworzącej unikatowy zespół zjawisk i form krasu gipsowego) zdecydowało o utworzeniu tu 9 rezerwatów przyrody: Skowronno, Grabowiec, Pieczyska, Krzyżanowice, Skorocice, Skotniki Górne, Winiary Zagojskie, Przęślin i Góry Wschodnie.

Charakterystycznym elementem krajobrazu Parku jest dolina rzeki Nidy - z licznymi meandrami i starorzeczami, stanowiąca ważny korytarz ekologiczny oraz ostoję ptactwa wodno - błotnego. Natomiast dobrze nasłonecznione zbocza gipsowych i wapiennych wzgórz zajmuje jedno z największych w kraju stanowisk roślinności kserotermicznej. Cennymi gatunkami flory mającymi tutaj jedyne lub jedno z niewielu stanowisk w Polsce są m.in. dyptam jesionolistny, szyplin jedwabisty, sierpik różnolistny, dziewięciśń popłocholistny, gęsiówka uszkowata, sesleria błotna, groszek szerokolistny, rezeda mała, przetacznik zwodny i wczesny, stulisz miotłowy, ostnice: Jana i włosowata, len włochaty.

Szaniecki Park Krajobrazowy.
Obejmuje środkową część Garbu Pińczowskiego oraz południowo - zachodni fragment Niecki Połanieckiej (Płaskowyż Szaniecki) zajmując 10 915 ha powierzchni. Jego zadaniem jest głównie ochrona wartościowego krajobrazu z malowniczymi wapiennymi i gipsowymi wzgórzami oraz ciepłolubnymi zbiorowiskami roślinności kserotermicznej, torfowiskowej i słonolubnej rozsiadymi w rozległej przestrzeni łąk i pól. W jedynym ustanowionym w parku rezerwacie przyrody „Owczary” zobaczyć można naturalne źródłowe stanowisko roślinności halofitowej.

Charakterystycznym elementem Parku są liczne odsłonięcia gipsów, zwłaszcza wielokrystalicznych, widoczne głównie na terenie Płaskowyżu Szanieckiego. Największe ich bogactwo występuje w okolicach: Szańca, Gartatowic, Stawian i Sędziejowic. W gipsowym podłożu rozwijają się procesy krasowe. W ich wyniku powstają zróżnicowane formy krasu powierzchniowego i podziemnego np.: leje, formy typu uwale, doliny, jaskinie.

Kozubowski Park Krajobrazowy
Obejmujący wschodnią część Garbu Wodzisławskiego Park rozciąga się na powierzchni 6613 ha. Jego znaczną część porastają lasy położone m.in. na zboczach wzniesień lessowych porożcinanych dolinkami i wąwozami. Południowe i południowo-zachodnie niezalesione zbocza zajmują ciepłolubne murawy kserotermiczne. Z występujących tu gatunków zagrożonych na uwagę zasługują: wisienka stepowa, storczyk purpurowy, len włochaty, obuwik pospolity. Osobliwością Parku jest występowanie w rezerwacie „Polana Polichno” groszku panańskiego (jedyne stanowisko w Polsce) oraz największego gatunku polskiego chrząszcza jelonka rogacza.

Grodzisko w Stradowie - przed wiekami na terenie dzisiejszego Kozubowskiego Parku Krajobrazowego istniało największe i najpotężniejsze wczesnośredniowieczne grodzisko, jakie kiedykolwiek zbudowano na ziemiach polskich. Gród właściwy o powierzchni 1,5 ha zwany Zamczyskiem otaczały trzy podgrodzia: Waliki, Mieścisko i Barzyńskie o łącznej powierzchni 25 ha. Istnienie grodziska związane jest z państwem Wiślan.

Grodzisko w Stradowie, fot. Paweł Piersiński

Dąb Bartek, fot. Anna Drzewiecka

Dąb Bartek.
To niewątpliwie najstarszy i jeden z najstarszych w Polsce dębów. Kiedyś uważano, iż liczy sobie nawet 1200 lat jednakże dziś jego wiek oceniany jest na ok. 700.

Zlokalizowany we wsi Bartków koło Zagnańska dąb posiada osiem konarów głównych, 30 metrów wysokości, około 13 m w obwodzie pnia przy ziemi, a rozpiętość korony to 20 na 40 metrów. W 1906 r. drzewo uszkodził pożar okolicznych zabudowań a w 1920 r. jego wnętrzu zabezpieczono betonowymi plombami, wymienionymi w 1978 r. na zespolone żywicami epoksydowymi drewno i trociny. Po tym jak w 1991 r. w Bartka trafił piorun i zerwał dwa pasy korony pod nadwyżężone ogniem konary trzeba było ustawić podpory. Obecnie dąb „Bartek” chroniony jest jako pomnik przyrody a tuż obok niego rośnie młody dąb „syn Bartka” – posadzony dla uczczenia 1000-lecia Państwa Polskiego.

www.zagnansk.pl

Tekst: Sylwia Skuta
Wydawca:
Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Świętokrzyskiego,
ul. Ściegiennego 2, 25-033 Kielce,
tel. 041 361 80 57
www.rot.swietokrzyskie.travel

Wydawnictwo współfinansowane z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego dla rozwoju województwa Świętokrzyskiego.

WOJEWÓDZTWO ŚWIĘTOKRZYSKIE

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

PERŁY ZIEMI
ŚWIĘTOKRZYSKIEJ

ŚWIĘTOKRZYSKA PRZYRODA